

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Son 4. Jild 4.

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 4 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Ҳожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолiddиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудир;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Қаюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибраҳимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

Содиқова Шоҳида Мархабобевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Qurbonov Murodjon Dehqonboy o'g'li</i> "KASHKULI SALIMIY" ASARIDA USMONIY HUKMDORLAR TARIXINING YORITILISHI.....	12-17
<i>Ismoilova Diyoraoy Xursandjon qizi</i> AMIR NASRULLOH DIPLOMATIYASI	18-23
<i>Tursunov Farrux Fulomovich</i> ЎЗБЕКИСТОН ҲУДУДИДАГИ ТОЖИКЛАРГА ХОС УРФ-ОДАТ ВА МАРОСИМЛАР	24-28
<i>Usmonaliyev Isroiljon Ibrohimjon o'g'li</i> FARG'ONA VODIYSIDA "O'ZBEK" ETNONIMINING TARQALISHI	29-34
<i>Djurayev Ikrom Nematovich</i> YEVIROOSIYO SHORVADOR QABILALARINING FARG'ONA VODIYSIGA KIRIB KELISHI.....	35-40
<i>Esanova Nilufar Pulatovna</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDA YENGIL SANOAT SOHASIDAGI O'ZGARISHLAR	41-46
<i>Abduraхимова Сабоҳат Эргаш қизи</i> БУХОРО АМРЛИГИ ДАВРИДА ЧИРОҚЧИ ТУМАНИНИНГ ИЖТИМОЙ-СИЁСИЙ ТАРИХИ	47-53
<i>Toshturov Shuxrat</i> MUSTAQILLIKKACHA BO'LGAN DAVRDA NAVOIY VILOYATI SANOAT KORXONALARINING EKOLOGIK MUHITGA TA'SIRI	54-60
<i>Kanimkulov Olimjon Sheraliyevich</i> AKADEMIK YAHYO G'ULOMOV FAOLIYATI HAQIDA QAYDLAR ("XORAZMNING SUG'ORILISH TARIXI" ASARI MISOLIDA).....	61-65
<i>Begniyazova Gozzal Allambergenovna</i> QORAQALPOQ XALQ ERTAKLARINING YIG'ILISHI VA NASHR QILINISHI.....	66-70

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

<i>Султонов Баходир Файзуллаевич, Тураева Гулизахро Каххоровна, Норбўтаев Бахтиёр Абдурахимович</i> СИРДАРЁ ВИЛОЯТИ ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА ДОНЛИ ЭКИНЛАР ХОСИЛДОРЛИГИНИНГ 2024-2027 ЙИЛГАЧА БЎЛГАН ПРОГНОЗ ПАРАМЕТРЛАРИ.....	71-78
<i>Abdiganieva Zarapshan Salievna</i> YANGI O'ZBEKISTONDA AHOLI TURMUSH DARAJASINI OSHIRISHDA TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	79-85
<i>Otaxonova Odinaxon Inomovna</i> QORAMOLCHILIK MAHSULOTLARI IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA OZUQA BAZASINI YAXSHILASHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI	86-94
<i>Rahimov Oйбек Бахтиёрович</i> СУҒУРТА ХИЗМАТЛАРИ БОЗОРИДА МАРКЕТИНГ ФАОЛИЯТИНИ РЕЖАЛАШТИРИШ АСОСЛАРИ	95-99
<i>Хушмурадов Оман Намозович</i> СУВ ХЎЖАЛИГИНИ БОШҚАРИШНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ	100-110

<i>Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li, Karabayev Rustam Zafarovich</i> BULUTLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA BIZNES JARAYONLARNI TASHKIL ETISH YO'LLARI	111-125
<i>Фаттахова Муниса Абдухамитовна</i> ПОНЯТИЕ И ПУТИ ЭФФЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ КРЕДИТНЫМ ПОРТФЕЛЕМ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ	126-133
<i>Isayev Jahongir Muzaffarovich</i> SANOAT KORXONALARINI RIVOJLANTIRISHDA AXBOROT TIZIMINI TA'MINLASH IQTISODIY МЕХАНИЗМНИНГ АСОСИЙ YO'NALISHI SIFATIDA	134-140
09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ	
<i>Tilavova Umida Qahramonovna</i> RAQAMLI JAMIYATLAR TIZIMIDA INFORMATSION ETIKA KATEGORIYA VA ТАМОЙИЛЛАРИНИНГ АНАМИЯТИ	141-147
<i>Yulchiyev Avazbek Maxamadjonovich</i> IJTIMOIY TEXNOLOGIYALAR HAQIDAGI G'OYALARNING SHAKLLANISH EVOLYUTSIYASI	148-154
<i>Каримова Гулчеҳра Абдукаримовна</i> ДУНЁ ДИНЛАРИ ВА ТАЪЛИМОТЛАРДА ОТАЛИКНИ ТУШУНИШ ВА УНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИХАТЛАРИ	155-163
<i>Turabova Sevara Kattaqulovna</i> ISLOM FALSAFASIDA DALILLASH VA VAHS YURITISH USULI ZAMONAVIY ARGUMENTLASH NAZARIYASI TALQINIDA	164-168
<i>Muminov Nozim Naimovich</i> THE PHENOMENOLOGICAL APPROACH IS THE KEY TO UNDERSTANDING THE SPREAD AND TRANSFORMATION OF SUFISM IN THE WEST	169-175
<i>Турсунов Мухиддин Болтаевич</i> СОЦИАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЁЖИ	176-180
<i>Mamarasulov Ulug'bek Umirzoqovich</i> SPORT TURLARINING FALSAFIY-ESTETIK TAHLILI	181-184
10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ	
<i>Исанова Феруза Тулқиновна</i> ЎЗБЕК ТИЛИДА ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ СОҲАСИГА ОИД ЛЕКСИК БИРЛИКЛАР ВА УЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИХАТЛАРИ	185-191
<i>Петрухина Наталья Михайловна</i> КОРАНИЧЕСКИЕ МОТИВЫ В ТВОРЧЕСТВЕ А.С.ПУШКИНА И ЕГО СОВРЕМЕННИКОВ	192-197
<i>Исаров Оман Рисалиевич</i> ЎЗБЕК ВА ИНГЛИЗ ТИЛЛАРИДА ТАКСИС КОНВЕРБИАЛ ВЕРБАЛИЗАЦИЯСИ	198-205
<i>Родина Ирина Витальевна</i> АНТИНОМИЧЕСКАЯ ПАРА «МЕСТЬ» И «ПРОЩЕНИЕ» В ПОВЕСТИ-СКАЗКЕ Л. БОРОДИНА «ГОД ЧУДА И ПЕЧАЛИ»	206-211
<i>Ataeva Gulchekhra Bakhtiyorovna</i> THE ROLE OF IDIOMS IN ENHANCING BUSINESS COMMUNICATION: A STUDY ON THE USAGE OF IDIOMS IN BUSINESS LETTERS	212-220

<i>Erkinova Marxobo</i> ASSOTSIATIV MAYDON HOSIL QILISHDA LINGVISTIK OMILLARNING O'RNI	221-229
<i>Gulyamova Shahzoda Baxtiyor qizi</i> O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI MATNLARNING SINTAKTIK STRUKTURASI VA PRAGMATIK XOSLANISHI	230-234
<i>Batyrkhanova Madina Oybekovna</i> THE SOMATIC CULTURAL CODES IN THE STUDY OF ENGLISH, RUSSIAN AND UZBEK PHRASEOLOGISMS	235-244
<i>Aslonov Shahram Sherzod ugli, Saidova Marjona Abdimutal qizi</i> PECULIARITIES OF TRANSLATION OF POLITICAL TEXTS IN SIMULTANEOUS INTERPRETATION	245-250
<i>Olimova Dilafruzxon Baxtiyorjon qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA SUBYEKTIV VAHONING IFODALANISHI	251-254
<i>Bobojonov Dilshod Jumaqul o'g'li</i> INGLIZ VA O'ZBEK GAZETA SARLAVHALARIDA PUBLISISTIK USLUB BELGILARINING NAMOYON BO'LISHI	255-260
<i>Абдуллаева Нилуфар Рамазоновна, Шаймарданова Мухлиса Усмановна</i> СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ КОНЦЕПТА "РАСТЕНИЕ" В СОПОСТАВЛЯЕМЫХ ЯЗЫКАХ	261-266
<i>Хайруллоева Сitora Lutfulloevna</i> PSYCHOLOGICAL NOVELS OF US AND THE DEVELOPMENT OF PSYCHOLOGYSMS	267-272
<i>Qudratova Muxiba Kamolovna</i> "LYUIS KERROLLNING ALISA MO' JIZALAR MAMLAKATIDA ASARIDAGI HAYVON OBRAZLARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI"	273-279
<i>Убоженко Анна Станиславовна</i> ОСОБЕННОСТИ ТЮРКСКИХ ЗАИМСТВОВАНИЙ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ	280-285
<i>Тухтаева Наргисхон Исамутдиновна</i> ОТРАЖЕНИЕ ДУХОВНОГО УПАДКА ОБЩЕСТВА И ЕГО ПОСЛЕДСТВИЙ В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ	286-292
<i>Gulnora Xolmurodova Sattorovna, Bo'ronova Mekkamtosh Xoliqulovna</i> INGLIZ VA O'ZBEK LISONIY MANZARASIDA MAQOLLARNING O'RNI	293-297
<i>Алибаева Лола Намазовна</i> ЖЕНСКИЕ ОБРАЗЫ В РАССКАЗАХ Л. ПЕТРУШЕВСКОЙ	298-303
<i>Eshqurbonova Aziza Bozor qizi</i> DIALOGIK NUTQDA SAVOLLARNING IFODALANISHI	304-308
<i>Norova Rahima Fayzulloevna</i> O'ZBEK VA INGLIZ ADABIY ERTAKCHILIGIDAGI SEHRLI VOSITALARNING QO'LLANISHIDA O'XSHASH JIHATLAR	309-316
<i>Egamberdiyeva Iroda Abdurahimovna</i> TRANSLATIONS OF HISTORICAL WORKS INTO ENGLISH	317-323
<i>Axmedova Adolat Ravshan qizi</i> GASTRANOMIYA TUSHUNCHASI HAMDA GASTRANOMIK REKLAMA MATNLARI	324-330

<i>Asqarova Madina Boymurod qizi</i> KORPUS LINGVISTIKASIDA MATN ANNOTATSIYASINING LINGVISTIK MUAMMOLARI	331-334
--	---------

<i>Калниязов Есемурат Шамшетович</i> ГОСТЕВОЙ ЭТИКЕТ И СИСТЕМА ЦЕННОСТЕЙ	335-342
---	---------

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

<i>Bahodir To'raev</i> HUQUQIY MADANIYAT VA HUQUQIY TARBIYANING DEMOKRATIK DAVLAT RIVOJLANISHIDAGI ROLI	343-351
---	---------

<i>Турсоатов Содиқ</i> РАҒБАТЛАНТИРУВЧИ ҲУҚУҚИЙ СИЁСАТ ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ МАЗМУН-МОҲИЯТИ	352-357
--	---------

<i>Хидиров Фурқат Шукуруллаевич</i> МАҲАЛЛА ҲУҚУҚ-ТАРТИБОТ МАСКАНИ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ТАРТИБИНИНГ АСОСИЙ ВАЗИФАЛАРИ	358-363
---	---------

<i>Рахимбаев Уткир Файзуллаевич</i> ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ КРИТЕРИЕВ ОЦЕНКИ ИНФРАСТРУКТУРЫ И СЕРВИСА ДЛЯ ТУРИСТОВ	364-372
---	---------

<i>Турсынбаев Азизбек Халмурзаевич</i> МЕЖВЕДОМСТВЕННОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ КАК СПОСОБ РЕАЛИЗАЦИИ ИСПОЛНИТЕЛЬНОЙ ВЛАСТИ	373-377
--	---------

<i>Yakubov Abduraxmon Turayevich</i> ТА'ЛИМ HUQUQINING HUQUQIY SAVODXONLIKNI AMALGA OSHIRISHDAGI O'RNI	378-382
---	---------

<i>Rasulov Salimbek Baxtiyor o'gli</i> YEVROPA KENGASHINING KORRUPSIYA UCHUN JINOIY JAVOBGARLIK BO'YICHA KONVENSIYASI – KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHNING ZAMONAVIY XALQARO HUQUQIY ASOSLARIDAN BIRI SIFATIDA	383-387
---	---------

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

<i>Хайров Расим Золимхон угли</i> АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕТОДИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА	388-395
--	---------

<i>To'rayev Panji To'xtayevich</i> OLIY TA'LIM MUASSASASIDA KURASHCHILARNI PSIXOLOGIK JIHATDAN TAYYORLASH	396-400
---	---------

<i>Xushnazarova Ma'mura Nodirovna</i> TALABALARNI KASBIY-PEDAGOGIK FAOLIYATGA TAYYORLASHDA IJTIMOIIY FAOLLIKNING AHAMIYATI	401-406
--	---------

<i>Yuldasheva Sayyora Aliaskarovna</i> TA'LIM TIZIMIDA INGLIZ TILINI INTEGRATSION O'QITISH	407-411
---	---------

<i>Turdimurodov Dilmurod Yo'ldoshevich</i> SPORT MASHG'ULOTLARI JARAYONIDA PEDAGOGIK NAZORATNING AHAMIYATI	412-418
---	---------

<i>Абдувахобов Искандер, Гизатулина Ольга Ивановна</i> ОРГАНИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В СМЕШАННЫХ СРЕДАХ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВУЗА	419-426
<i>Назарова Озода Шавкатовна</i> СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ И МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ	427-432
<i>Pirnazarova Sevara Doniyor qizi</i> OLIQ O'QUV YURLARIDA XORIJIY TILNI O'QITISHDA O'YIN USULLARINI QO'LLASH	433-438
<i>Ko'ziyeva Gulnoza Maxamadaliyevna</i> BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHILARINING PEDAGOGIK SALOHİYATINI OSHIRISH METODIKASI	439-444
<i>Умирзокова Сурайё</i> ТАЛАБАЛАРИНИНГ КИНЕТИК ИНТЕЛЛЕКТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАР ТАЖРИБАСИ	445-451
<i>Olimova Nigora</i> MUVAFFAQIYATLI O'RGANISHDA SINFINI BOSHQARISH KO'NIKALARINING AHAMIYATI	452-463
<i>Nabiyeva Firuza Odil qizi</i> “ELEKTROMAGNETIZM” BO'LIMINI O'QITISHDA AMALIY MASHG'ULOTLARNING AHAMIYATI	464-471
<i>Sobirova Oygul Alimovna</i> BO'LAJAK MUSIQA O'QITUVCHILARIDA METODIK KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING MAVJUD HOLATINI TAHLILIIY VAHOLASH	472-479
<i>Shermatov G'ulom Kaxxorovich</i> IMPROVING THE TECHNIQUE OF BADMINTON SPORTS TRAINING	480-486
<i>Shamirzayeva Zarifa Xudoyorovna</i> TALABALARDA KASBIY KO'NIKALARNI SHAKLLANISHIDA MIKROTA'LIM O'QITISH TEKNOLOGIYASINING SAMARALI JIHLTLARI	487-492
<i>Ziyadullayeva Dilafruz Xudayberdiyevna</i> O'SMIRLARDA YETAKCHILIK XUSUSIYATLARINI RIVOJLANTIRISHDA KOMPETINSIYAVIY FAOLIYATNING PEDAGOGIK ASOSLARI	493-498
<i>Muydinov Firuzjon Farxodjonovich</i> TIBBIY TA'LIM TALABALARIDA MEDIAKOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI	499-505
<i>Egamberdiyeva Feruza Abdimannonovna</i> MULTIMEDIA TEKNOLOGIYALARIGA ASOSLANGAN DASTURIY TA'MINOTNI LOYIHALASH	506-510
<i>Худойбердиева Дурдона Баходир қизи</i> ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННАЯ ТЕХНОЛОГИЯ ОБУЧЕНИЯ В РАБОТЕ С ОДАРЕННЫМИ ДЕТЬМИ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	511-516
<i>Курбонов Дониёрбек Кахрамонович</i> ОБУЧЕНИЕ ПОЭЗИИ С ПРИМЕНЕНИЕМ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ	517-524

Shamsiddinov G'iyos Xusniddin o'g'li, Jurayeva Feruza Baxtiyor qizi

IQTISODIYOT YO'NALISHI TALABALARIGA EKONOMETRIKA FANINI O'TISHNING

INTERAKTIV USULLARI 525-532

Эрназаров Алишер Эргашевич, Бекмурадов Зариф Хуррамович

ЎҚУВ МАШҒУЛОТЛАРИНИНГ МОДУЛЛИ ВА ЛОЙИҲАЛАШТИРИЛГАН ТУРЛАРИ ҲАМДА

АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ 533-539

Абдурахимова Сабоҳат Эргаш қизи
Иқтисодиёт ва педогогика университети ўқитувчиси

**БУХОРО АМРЛИГИ ДАВРИДА ЧИРОҚЧИ ТУМАНИНИНГ ИЖТИМОЙ-СИЁСИЙ
ТАРИХИ**

Аннотация. XVIII – XX асрларда Чироқчи ўз таркибига юздан ортиқ қишлоқларни олувчи Бухоронинг йирик бекликларидан бўлиб, Қашқадарё дарёси ҳавзасида жойлашган Чироқчи шаҳри амирликнинг муҳим шаҳарларидан бири сифатида билинган. Бу шаҳарда шахзодалардан бири беклик қилган. Яъни Бухоро амирларининг ўғиллари “бек” унвони билан бу ер бошқарувида бўлган. Ушбу мақолада Бухоро амирлиги таркибидаги Чироқчи беклигининг ҳудуди, аҳолиси ва унинг ижтимоий таркиби, амирликдаги сиёсий жараёнларнинг бекликка таъсири ҳақида маълумот берилди.

Калит сўзлар. Қашқадарё, Чироқчи, Чироқчи шаҳри, Шаҳрисабз тарихий вилояти, теурийлар, шайбонийлар, Бухоро, Бухоро хонлиги, Бухоро амирлиги, беклик, манғит сулоласи

Abdurahimova Sabahat Ergash kizi
Teacher of the University of Economics and Pedagogy

SOCIO-POLITICAL HISTORY OF CHIRAQCHI DISTRICT DURING THE BUKHARA EMANATE

Abstract. In the 18th – 20th centuries, Chirakchi was one of the largest districts of Bukhara, which included more than a hundred villages. One of the princes stayed in this city. That is, the sons of Bukhara emirs were in charge of this land with the title of "bek". This article provides information about the territory, population and social structure of the Chirakchi district within the Bukhara Emirate, as well as the influence of political processes in the emirate on the district.

Keywords. Kashkadarya, Chirakchi, Chirakchi city, Shahrisabz historical region, Timurids, Shaibanis, Bukhara, Bukhara Khanate, Bukhara Emirate, bekluk, Mangit dynasty

Абдурахимова Сабахат Эргаш кизи
Преподаватель Экономико-педагогического университета

**СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ ЧИРАКЧИНСКОГО РАЙОНА В ПЕРИОД
БУХАРСКОГО ЭМАНАТА**

Аннотация. В XVIII – XX веках Чиракчи был одним из крупнейших районов Бухары, включавшим более сотни сел. Один из князей остался в этом городе. То есть этой землей управляли сыновья бухарских эмиров с титулом «бек». В данной статье представлены сведения о территории, населении и социальной структуре Чиракчинского района в составе Бухарского эмирата, а также о влиянии политических процессов в эмирате на округ.

Ключевые слова. Кашкадарья, Чиракчи, город Чиракчи, историческая область Шахрисабз, Тимуриды, Шайбаниты, Бухара, Бухарское ханство, Бухарский эмират, бекства, династия Мангит

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I4Y2024N07>

XVIII – XX асрларда Чироқчи ўз таркибига юздан ортиқ қишлоқларни олувчи Бухоронинг йирик бекликларидан бўлиб, Қашқадарё дарёси ҳавзасида жойлашган

Чироқчи шаҳри амирликнинг муҳим шаҳарларидан бири сифатида билинган. Бу шаҳарда шаҳзодалардан бири беклик қилган. Яъни Бухоро амирларининг ўғиллари «бек» унвони билан бу ер бошқарувида бўлган. Шу билан бирга, XIX асрнинг сўнги чорагида бу ерда Шаҳрисабз бегининг ўғли беклик вазифасида ўтиргани ҳам маълум. Бу даврда Бухоро амирлиги тарихнавислари ва Ғарб, хусусан, рус муаллифларининг томонидан ёзилган ўнлаб тарихий, бадиий асарлар ва сайёҳлик қайдларида Чироқчи беклиги ижтимоий-сиёсий тарихига доир бирмунча изчил маълумотлар учрай бошлайди. Албатта, қадимги давр ва ўрта аср ёзма манбаларида ҳам Қашқадарё воҳасидаги аҳоли масканларига доир кўплаб маълумотлар ўрин олган, бироқ улар орасида Чироқчи туманига тегишли маълумотлар нисбатан камчиликни ташкил этади. Шунингдек, қадим ва ўрта асрлар Чироқчи тарихига назар ташлайдиган бўлсак, бу масалада Шаҳрисабз тарихий вилояти доирасида ёзма манбаларга мурожаат қилишга тўғри келади.

Тарихий Шаҳрисабз вилояти ёки ўрта асрларгача Кеш деб номланган тарихий-географик вилоятни қадимги давр жуғрофий тушунчалари билан чегаралайдиган бўлсак, унинг шимоли-ғарбий ҳудуди Самарқанд ва Бухоро ерлари билан туташганлигини англашилади. Шунингдек, П. Равшанов таъкидлаб ёзганидек, саклар ёки шаклар жойи, дейилганда фақат Сирдарё ортини тушунмаслик керак, Бесс Эрондан Навтоққа келганда уни қўллаб-қувватловчилар сафида шаклар ҳам бўлганлиги маълум ва шак қавмлари ҳозирги Чироқчи ва Кўкдала даштларида ўрнашган бўлишлари эҳтимолдан йироқ эмас [1].

Қашқадарё воҳасида VI-VII асрларда катта деҳқонлар яшайдиган мустаҳкамланган кўрғонлар пайдо бўла бошлайди, қишлоқлар, деҳқончилик манзиллари сони ортиб боради. Археологик қазишлар натижасида Чироқчи тумани ҳудудида текшириб ўрганилган 38 қадимий манзилнинг 8 таси V-VIII асрларга оидлиги аниқланган. Бу кўрсаткич Қамаш туманидаги 29 ёдгорликнинг 10 таси (ёки 34 фоизи), Яккабоғ туманидаги 200 ёдгорликнинг 120 таси илк ўрта асрларга тааллуқлидан дарак беради [2].

Нахшаб – Насаф атрофида ўрта асрларда аҳоли манзиллари асосан сув билан боғлиқ ҳудудларда мустаҳкамланади. С.Б.Лунина илк ўрта асрларда фаолият устида бўлган манзилларнинг IX-XII асрлардаги ҳолати билан қизиқиб, қуйидаги рақамларни келтириб ўтади: Чироқчи туманида илк ўрта асрларда (V-VIII асрлар) мавжуд бўлган аҳоли манзилларидан 8 таси IX-XII асрларда яшашда давом этган экан. Бу 21 фоизини ташкил этади. Қамаш туманида илк ўрта асрларга мансуб бўлган 29 қишлоқдан 10 таси ривожланган ўрта асрларда (IX-XII асрлар) ҳам юз берган. Яккабоғ туманидаги 200 дан зиёдроқ илк ўрта асрларга оид ёдгорликларнинг 24 тасида IX – XII асрларга оид осори атиқалар, сопол буюмлар топилган. Демак, бу ҳудудда илк ўрта асрлардаги қишлоқларнинг 20 фоизи IX – XII асрларда ҳам мавжуд бўлганини кўрсатади. Ривожланган ўрта асрларда янги қишлоқлар, аҳоли манзиллари нисбатан кам даражада пайдо бўлган. Қадимшуносларнинг аниқлашича, ривожланган ўрта асрларда, яъни IX-XII асрларда Чироқчи туманида 3 манзил, Қамашда 2 та, Яккабоғда 13 та янги қишлоқ вужудга келган экан. Ўрта асрларда аввалдан мавжуд бўлган аҳоли манзилларининг 20 дан 34 фоизига қадари яшашда давом этган [3].

Илк ўрта асрларда бўлгани каби ривожланган ва классик ўрта асрлар Чироқчи тарихини Кеш тарихий-географик вилояти доирасида қараб чиқиш керак бўлади. Фақатгина сўнги ўрта асрларга келиб бу борада вазият бирмунча ўзгаради. Шайбонийлар, Аштархонийлар ва Бухоро амирлиги даврига келгач, Чироқчи баъзан Шаҳрисабз таркибида, баъзан эса алоҳида тилга олина бошлайди. Хусусан, XVI аср бошларида Темурийлардан ҳокимиятни тортиб олган Шайбонийлар Шаҳрисабз ва унга қўшни ҳудудларга алоҳида эътибор бера бошлайдилар. Муҳаммад Шайбонийхон ва унинг издошлари давлатнинг алоҳида вилоятларини улуслар сифатида ўз уруғ ва авлодлари ўртасида тақсимлайдилар. Ҳисорни Ҳамза султон ва Маҳди Султонларга, Фарғонани Жонибек султонга берилади. Бухоро илгаригидек Убайдулла Султонда, Туркистон Кўчкунчихон на унинг ўғилларига қолдирилди. Кеш (Шаҳрисабз), Насаф (Қарши), Ғузор ва Дарбанд атроф туманлари билан Амударё соҳилларигача Шайбонийхоннинг ўғли Темур Султонда қолдирилади [4].

Шайбонийлар сулоласи даврида иқтисод эгалари ҳукмдор хонадонининг аъзолари, йирик амир-лар ва ҳарбий кўчманчи аслзодалардан иборат бўлиб, иқтисод хирожнинг маълум бир қисмини марказий даплат хазинасига топ-шириб туриш ва ҳарбий хизматни ўташ шарти билан берилган. «Тарихи Рашидий» асари муаллифи Мирзо Муҳаммад Ҳайдар (XVI аср): «*Шоҳбек Шаҳрисабзни отамга (Муҳаммад Ҳусайин Кўрагонга) иқтисод сифатида берган эди*» деб ёзадики [5], бундан Шайбонийлар даврида Чироқчи ҳудудлари ҳам ушбу сулолага яқин кишиларга инъом қилинган.

Манғитларнинг Чироқчи ва Шаҳрисабз атрофларига қачон ва қаердан келиб жойлашгани бўйича батафсил маълумотлар учрамасада, Бухоро тарихнависларининг айрим далилларга асосланиб, бу борада муайян фикрлар билдириш мумкин. Бу давр ёзма манбаларида Манғит сулоласининг асосчиси Муҳаммад Раҳим-бийнинг аجدодлари, манғит уруғи йўлбошчиларидан бири Жони-бий ибн Муса-бий, хусусан, унинг невараси Давлат-мирзо Самарқандда яшаган. Маълум бўлишича, Шайбонийлар сулоласи ҳукмдори Убайдуллахон (1534-1539) даврида Давлат-мирзо ўз уруғи – элат ёки элулуслари ва уруғлар гуруҳи (элат) – кенагаслар билан бирга Самарқандга келиб, Кониғил Қўруғида жойлашадилар. Унинг иккала ўғли Ражаб Берди-бий ва Шайдулла-бий Мирим Шайх Азизонга мурид бўлишади. Ушбу шахс Эски Лангарда «Ишқия» тариқати етакчиларидан эди. Шаҳрисабз Ишқия тариқатининг маркази бўлиб, Эски Лангар Самарқанд вилоятининг жанубий, жануби-шарқиде Шаҳрисабз тумани ҳудудида жойлашган эди. Бухоро тарихнависларининг қайд этишича, Мирим Шайх Азизон манғит оға-инилар – Ражаб Берди-бий ва Шайдулла-бийларни ўз уруғи билан бирга Чироқчига кўчиб келишга даъват қилади [6]. Бундан кўринадики, манғитларнинг Шаҳрисабз ва Чироқчига келиб жойлашуви ва ушбу уруғ вакилларининг ушбу иккала шаҳарда Бухоро ноиб сифатида фаолият юрита бошлашлари ушбу тарихий воқеликлар билан боғлиқ.

Ҳақимхон тўра ўз асари «Мунтахаб ат-таворих»нинг «*Дониёл девонбегининг Чироқчини қўлга киритгани зикри*» бўлимида шундай ёзади: «*Амир Насруллоҳ Бухоро қамали билан машғул бўлиб турган бир пайтда Дониёл девонбеги Шаҳрисабздан отланиб, манғит ота-боболарининг гўрхонаси жойлашган, жумладан, боболари Худоёр оталиқ дафн этилган Чироқчи қалъасини қамал қилди. Бироқ, қамал муддати чўзилиб кетавергач, қаттиқ бир ҳамлалар қилишга киришиб, ниҳоят, кучли бир ҳужум билан қалъани қўлга киритди ва ул ернинг ҳокими Ҳақим додхоҳ манғитни ҳам қўлга*

туширдилар. Дониёл девонбеги унга тегмади, аксинча, иззатлар кўргузиб, олий сарупо инъом қилди ва кетиши учун рухсат берди. Бошқа амалдорларнинг қўпини эса талон-тарош қилишди. Дониёл девонбеги фатҳу ғалаба билан дилкаш Каш томон қайтиб кетди» [7].

Шу ўринда Ҳақимхон тўранинг «манғит ота-боболарининг гўрхонаси жойлашган, жумладан, боболари Худоёр оталиқ дафн этилган Чироқчи қалъаси», «ул ернинг ҳокими Ҳақим додхоқ манғит» мазмунидаги маълумоти нафақат Чироқчи беклиги, балки Қашқадарё воҳаси ва Бухоро амирлиги тарихи учун муҳим аҳамият касб этади. Биринчидан, ўша пайтларда Чироқчи беклари манғит уруғидан, хусусан, Бухоро амирлари уруғига бориб тақалган бўлиб, манғитларнинг Бухоро давлати тепасига келиши арафасида ушбу сулола мансублари Шаҳрисабз, шу жумладан, Чироқчи атрофида яшаганлар. Ҳатто, манғит уруғи сиёсий йўлбошчиларининг қабри Чироқчида жойлашганлигидан Бухоро амирлари яхши хабардор бўлишган. Айнан Бухорода манғитларнинг катта нуфузга эга бўлишида Худоёр оталиқ манғит алоҳида ўрин тутиши ва унга амирларнинг алоҳида эътибор беришлари бежиз эмасди. Шунингдек, манғитлар Чироқчи беклигига қўшни ҳудудларда, Шаҳрисабз ва Қарши бекликларида ўзининг сиёсий нуфузига эга уруғ сифатида амирлик сиёсий ҳаётида катта ўрин тутган. Бироқ Манғитлар сулоласининг асосчиларидан бири Муҳаммад-бий оталиқнинг отаси Худоёр-бий манғитнинг қабри айнан Шаҳрисабз ёки Қарши беклигида эмас, Чироқчида бўлиши диққатга сазовордир.

Маълумки, Худоёр-бий манғит Бухоро хонлиги ҳокимияти тепасида турган Аштархонийлар сулоласи даврида йирик сиёсий арбоб бўлиб, 1712-1716 йилларда «оталиқ» мансабида, яъни бош вазир даражасидаги амалдор эди. У манғит уруғининг етакчиларидан Худойқул-бий манғитнинг ўғли сифатида мансаб пиллапоясида бир қатор муваффақиятларга эришиб, Абулфайзхон (1711-1747) даврида оталиқ мансабига ўтиради. Худоёр-бийнинг ўғли Муҳаммад Ҳақим-бий узоқ йиллар давомида – 1721-1743 йилларда оталиқ «бош вазир» лавозимида фаолият юритиб, охир-оқибатда Бухоро ҳокимиятининг Аштархонийлар сулоласидан Манғитлар сулоласи қўлига ўтишига замин тайёрлаган эди.

Юқорида қисқача тўхталиб ўтилганидек, Худоёр-бийнинг отаси Худойқули-бий аслида нуфузли шахслардан бири бўлиб, унинг сиёсий фаолиятида Чироқчи ва атрофлари ўзига хос ўрин тутган бўлиши мумкин. Манғитлар даври тарихнависида тилга олинишича, Бухоро ҳукмдори Убайдуллахон Шаҳрисабз ноиблигига Худойқули-бийни тайинлаган. Ҳатто тарихнавис Мирий Худойқули-бийнинг Абдулазизхон (1645-1681) ва Субҳлнқулихон (1681-1702) қўшинбошлиғи лавозимида бўлганлигига урғу беради. Бухоролик айрим тарихнавислар маълумотларига кўра, унинг ўғли Худоёр-бий ибн Худойқули-бий Бухоро хонларининг Шаҳрисабздаги ноиби сифатида узоқ ўтира олмайди. Сабаби, Худоёр-бийнинг эл-улуслари (*элат*) ундан норози бўлишади ва у Чироқчи ноиби сифатида фаолият юрита бошлайди. Ўша кезларда Чироқчи Самарқанддан кейин манғитларнинг таянч ҳудуди бўлиб, Худоёр-бий бу ерда ўзини анча хавфсиз сезган. Шунингдек, Шаҳрисабзда манғитларга нисбатан ўзбекларнинг «кенагас» уруғининг мавқеи юқори бўлиб, бу ҳолат эса Худоёр-бий манғитнинг бу ерда ноиблик қилишига ҳалақит берган [8]. Бухоро тарихнависларидан Муҳаммад Яъқубнинг таъкидлаб ёзишича, Худоёр-бий Чироқчида вафот этган [9].

Бухоро амирлиги учун Шаҳрисабз беклиги муҳим ҳудуд бўлиб, бу ер ўзининг унумдор ерлари, ҳунармандчилиги билан амирлик иқтисодиётида катта ўрин тутган. Бу масалада Чироқчи ҳам ўзига хос жиҳатларга эга бўлиб, ҳудуд аҳолиси амирлик учун чорвачилик маҳсулотлари етиштириб берган. Шунинг учун Бухоро тарихнавислари бу ерга ҳам эътибор қаратиб ўтганлар. Жумладан, Ҳакимхон тўра ўз асарининг «*Амир Насруллоҳнинг Чироқчи устига лашкар тортгани зикри*» деб бўлимида Чироқчи туманида кечган сиёсий воқеликлар ҳақида батафсил маълумотлар келтирган. Ҳакимхон тўранинг ёзишича, Бухоро амири Насрулло (1826-1860) Самарқанд вилояти ҳудудларидан ўтиб, Шаҳрисабзга юриш қилар экан Чироқчи ҳудудидан ўтади. У бу ҳақда куйидагича ёзади: «*Шундан сўнг амир Насруллоҳ мазкур қалъани кенагаслар қўлидан қайтариб олишни кўнглига туғиб, катта қўшин билан Шаҳрисабз томон йўналди. Бу хабарни эшитган Дониёл девонбеги Шаҳрисабз лашкари билан отланиб, Шаҳрисабз ва Чироқчи оралиғидаги майдонга қўш ташлади ва Деҳиякнинг ҳокими бўлмиш ҳамда шижоат ва ботирликда замонасининг яғонаси саналмиш укаси Фозилбийга Чироқчи қалъаси ичига кириб, амир Насруллоҳга муносиб жавоб қайтаришини буюрди. Ул шерюрак мир акасининг сўзини қабул қилиб, қалъага кирди ва қалъани мустаҳкамлаш юмушларини кўнгилдагидек амалга оширган қўйи урушни кутиб ўтирди. Амир Насруллоҳ улар устига келгач, Фозилбий қалъадан чиқиб, шундай уруш солдики, баҳодирлар қонидан майдон тупроғи лоларанг бўлди.*

Уч кун жанг шу зайл қизигандан-қизиб борди. Амир Насруллоҳ қараса ғалабага осонликча етиб бўладиган эмас. Ниҳоят, ўртага яраш ва сулҳ сўзи солиниб, икки орада доно элчилар алмашиш орқали ушбу шарт битим учун таклиф қилинди: Дониёл девонбеги оталиқ мансабига эришади ва Фозилбий давлатдаги додхоҳлик мансабини олади. Чироқчи қалъасини эса бузиб ташлаб, бу туман ҳокимлиги ва барча кирилари Дониёл девонбеги қўлида қарор топади. Бу шарт ҳар икки томонга маъқул тушди ва шу борадаги битимга эришилиб, ҳар ким ўз юрти пойтахти сари йўл олдилар. Амир Насруллоҳ биров вақт йўл чарчоқларини чиқариб, дам олгач, давлат ишлари билан машғул бўлди. 1243/1827-28 йили жаноб саййидлик паноҳи эшон Султонхон (Адо)ни амир Насруллоҳ Муҳаммадалихондан тилаб олиб, Бухоро шайхулисломи амали билан бошини қўкка қўтарди» [10].

Бундан кўринадики, Бухоро амирлигининг марказий ҳокимияти вилоятларни назоратда тутиш учун исёнчи ҳудудларга – Шаҳрисабз ва унинг атрофларига ўз қўшинини юборар экан, Чироқчи қалъасига ҳам эътибор қаратишган. Афтидан, Чироқчи атрофида кенагаслар нуфузи анча юқори бўлган кўринади. Бу ерда кенагасларнинг бир тармоғи бўлмиш «чуют» уруғи вакиллари бир неча қишлоқларга эга бўлиши ҳам бундан дарак беради.

Ҳакимхон тўра асарининг «Амир Насруллоҳнинг Шаҳрисабзга лашкар тортгани зикри» деб номланган бўлимида куйидагича маълумотлар Чироқчи қалъасининг қайтадан тиклангани ҳақида гап боради:

«Шу йили амир Насруллоҳ Шаҳрисабзга лашкар тортди. Йўли асносида Чироқчи қалъасида тўхтаб, бузилиб ётган қалъани янгидан бино этиб, бир неча кундан сўнг Шаҳрисабз сари равона бўлди. Дониёл оталиқ унинг келишидан хабар топиб, жангга тайёргарлик кўра бошлади. Иккала лашкар Китоб шаҳридан бир ярим тош келадиган Бештерак мавзеида рўпара келиб, қаттиқ жангга киришдилар. Анча олишув ва жанглардан сўнг Дониёл оталиқ ўз лашкарини қанча азоб ва машаққат билан муқораба

майдонидан эсон-омон олиб чиқишга эришди. Урушдан тўймаган Амир Насруллоҳ эса мазкур жанглардан сўнг ўз сўзидан қайтмай, Синахон қалъасини қамал қилишга киришиб, бу қалъани тўп ўқлари ёмғирига дучор қилди. Дониёл оталиқ эса Китоб шаҳридан ярим фарсах наридаги Саййид Лола мазорини ўз лашкаргоҳига айлантирди. Бир куни фақир Дониёл оталиқ билан бирга дурбин билан манғит лашкарини томоша қилардик. Авлиё туқсоба деган бир неча йиллик эски қадрдонимиз бўлиб, у Дониёл оталиқнинг надими эди» [11].

Амир Насруллоҳ Дўст Муҳаммадхоннинг қайтиб келганини эшитди ва эртаси куни кишиси орқали «мулозимларига ўша шаҳар ташқарисидаяқ рухсат бериб, тарқатиб юборсин, кейин қаерга борса ўзи билади» деб буюрди. Дўст Муҳаммадхон шундай қилиб ёнидаги минг нафар жасур аскарларига жавоб берди. Улар неча бир йиғи ва оқу зорлик билан ўз султонидан айрилдилар. ... Дўст Муҳаммадхон буйруққа биноан ўғиллари билан Бухоро ичкарасига кириб, яна аввалги жойга тушди. Бир неча кун шу тариқа кечди. Шундан сўнг амир Дўст Муҳаммадхон ўзининг ва ака-укаларининг ўғиллари ва куёви, бариси ўн саккиз шаҳзода бўлиб, ёнидаги етмиш нафар кишиси билан қочишга қарор қилишди ва Шаҳрисабз томонга юзланишди. Бир кеча-кундуз йўл юриб, Қарши шаҳрига қарашли жойларга етдилар. Уларнинг келганидан Қарши шаҳри ҳокими хабар топиб, одами орқали «шаҳзодалар амир Насруллоҳдан рухсатсиз келган кўринадилар, шу сабабли Шаҳрисабзга ўтиб кетишларига қаршилик кўрсатишга мажбурмиз», деб юборди. Ҳоким мулозимлари шаҳзодалар олдига бориб, айтилган сўзни етказишди. Шаҳзодалар эса бундай буйруққа қулоқ солишмай, йўлида давом эта бошлашди. Натижада, турк ва афғон орасидаги жанжал кучайиб, шаҳзодалар ҳокимнинг бир нечта кишисини чопиб ўлдирдилар. Бу воқеа хабари Қарши ҳокимига етиб, дарҳол отланди ва шаҳзодалар кетидан етиб олди ва туну билан йўл-йўлакай жанг қилиб кетишди. Аммо, шаҳзодаларнинг ёлланган йўлбошловчиси қочиб кетган бўлиб, улар беғона жойда қай тарафга йўл юришини билмай қолишган ва йўлнинг ўзини тусмолга олиб, аста-секин юришдан ўзга чоралари қолмаганди. Шу чоғда Чироқчи ҳокими келиб қолди ва шу билан ўзбек аскарлари сони уч минг кишигача етди. Ўша қоронғу тунда ҳам олишув давом этиб, уруш тўхтамади. Тонгга яқин қолганда Чироқчига яқин Валинаъми-тепа мавзесига келиб отдан тушишди. Бир озгина нафас ростлашди ва туннинг зим-зиёлиги тугаб, кундуз лашкари чиқа бошлагач, шаҳзодалар яъни адоват қиличсини қинидан суғуриб, турк лашкари устига ёпирилдилар. Турклар ҳам афғонлар устига бало-қазодек ташланди» [12].

Шу ўринда ушбу маълумотларнинг қизиқ томон шуки, муаллиф Бухоро амири қўшинларида жанг қилган ёлланма афғонларга қарши Чироқчи атрофида жанг қилган маҳаллий жангчиларни гоҳ «ўзбеклар», гоҳ эса «турклар» деб тилга олган. Ўша кезларда Ўрта Осиё аҳолиси ўзбек, қозоқ, қирғиз, туркман, тожик каби номлар билан юритилиши билан бирга умумий маънода «турк», «туркий» деган тушунча ҳам бирмунча сақланиб қолган эди. Бухоро амирлигининг Қашқадарё воҳаси, шу жумладан, Қарши, Шаҳрисабз ва уларга қўшни бекликлар аҳолиси ва қўшини учун «ўзбек» атамасини қўллаш Бухоро тарихнавислигида бирмунча кенг ёйилганди. Айниқса, асардаги «Шу чоғда Чироқчи ҳокими келиб қолди ва шу билан ўзбек аскарлари сони уч минг кишигача етди» мазмунидаги маълумот диққатни тортади.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Равшанов П. Қарши тарихи. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2006. – Б. 108.
2. Лунина С. Б. Города Южного Согда. – Б. 18-19; Равшанов П. Қарши тарихи. – Б. 108.
3. Лунина С. Б. Города Южного Согда. – С. 19-20; Равшанов П. Қарши тарихи. – Б. 298-299.
4. Муқимов З. Шайбонийлар давлати ва ҳуқуқи. – Тошкент: Адолат, 2007. – Б. 54.
5. Тарихи Рашидий. – Ташкент: Фан, 1996. – С. 277; Муқимов З. Шайбонийлар давлати ва ҳуқуқи. – Б. 100.
6. Кюгельген Анке фон. Легитимация среднеазиатской династии мангитов в произведениях их историков (XVIII-XIX вв.). – Алматы: Издательство «Дайк-Пресс», 2004. – С. 219.
7. Муҳаммадҳақимхон тўра. Мунтахаб ат-таворих: (Хўқанд ва Бухоро тарихи, саёҳат ва хотиралар) / Муҳаммадҳақимхон тўра; форс-тожик тилидан тарж., муқаддима, изоҳлар ва кўрсаткичлар муаллифи Ш.Воҳидов. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2010. – Б. 78-79.
8. Кюгельген Анке фон. Легитимация среднеазиатской династии мангитов в произведениях их историков (XVIII – XIX вв.). – С. 220-221.
9. Кюгельген Анке фон. Легитимация среднеазиатской династии мангитов в произведениях их историков (XVIII – XIX.). – С. 221.
10. Муҳаммадҳақимхон тўра. Мунтахаб ат-таворих: (Хўқанд ва Бухоро тарихи, саёҳат ва хотиралар). – Б. 79-80.
11. Муҳаммадҳақимхон тўра. Мунтахаб ат-таворих: (Хўқанд ва Бухоро тарихи, саёҳат ва хотиралар). – Б. 97.
12. Муҳаммадҳақимхон тўра. Мунтахаб ат-таворих: (Хўқанд ва Бухоро тарихи, саёҳат ва хотиралар). – Б. 128-128-129.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 4 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).